

felolvasásom alapján a Magyar Paedagógiai Társaság szellemi fenhatóságával a külön iskolák ügyét felkarolná és hazánkban is diadalra juttatná. A felvilágosodás egy újabb haladásáról van szó és él bennem a hit, sőt szilárd a meggyőződés, hogy a Társaság jeles lapjának elismert tekintélye a tanügy terén, a küzdelmet dülőre fogja juttatni, a harcztot a különiskola mellett fogja eldönteni. A Társaság fogadja legőszintébb köszönetemet, előzékenységeért, hogy nekem, a vendégnek, a szót megadta és talán kissé hosszúra nyúlt fejtegetéseimet türelemmel meghallgatta.

JUBA ADOLF.

IRODALOM.

G. Cordes : Psychologische Analyse der Thatsache der Selbsterziehung. Berlin, Reuther u. Reichard 1898. 52 lap.

Cordes e becses tanulmányában, mely a Schiller-Ziehen-féle vállalat második kötetének 2. füzetét képezi, az önnevelés összetett lélektanilag folyamatának elemzését nyújtja, bár csak vázlatosan, de rendkívül tanulságos módon. Maga mondja műve 13-ik lapján : Az önnevelésnek nevezett összetett tényálladék ezen lélektanilag elemzésének kísérlete — a mennyire tudom — teljesen megelőző kutatások nélkül való, azért ennek felemlítése is szolgáljon captatio benevolentiae gyanánt azon tagadhatatlan hézagokért és esetleges tévedésért, melyeket művemben nem nehéz leendő kimutatni.

Különben Cordes műve maga is minden előleges captatio nélkül teljesen kivívja a lélektanban jártas szakembernek jóindulatát és becsülését, mert elemzése óvatos, józan és egészen a mai kísérleti lélektan színvonalán áll. Igaz, hogy műve hézagos s a laikusnak kemény dió, de tévedéseket nem fedeztünk föl benne s csakugyan járatlan úton mozog. Mert igaz, hogy nem egy munka viseli az *önnevelés* czímét, mint például a legujabban magyarra két ízben is lefordított Blackie Stuart könyve, ámde az utóbbiban sem találjuk meg magának az önnevelés tényének elemzését és ezen alapuló fogalmát s az nem is egyéb, mint a lélektan nagyon is ismert közhelyeinek alkalmazása a tanuló viselkedésére ; gyakorlati *útmutatás* népszerűen és elég könnyedén írva, de *nem tudományos* mű.

Cordes műve már mint nehezebb táplálék, nem annyira a lélektanban kevésbé jártas ifjaknak, mint inkább a tanítóknak, tanároknak való. De lássuk kissé bővebben tartalmát.

Cordes mindenekelőtt azt a kérdést veti fel, hogy miután ő is a Wundt által megindított kísérleti lélektannak álláspontján van, lehet-e ezen az alapon egy olyan összetett és nagyon is bonyolult lélektani folyamatnak kérdését — minő az önnevelés — az újabb szigorúan tudományos módszerrel megoldani, mikor ehez, mint általában a magasabb összetett lelki jelenségekhez sem férkőzhetünk ma még a kísérlettel? Mikor erre és az ilyenekre vonatkozó összes tudásunkat csak az önmegfigyelésből meríthetjük? Szerzőnk azért mindenekelőtt az önmegfigyelés ellen támasztható ellenvetésekkel számol le és kifejti, hogy mikor és hogyan alkalmazható az önmegfigyelés, a nélkül, hogy az általa nyújtott eredmények ellen a tudományos módszertan részéről kifogás volna emelhető. Három pontba foglalja össze azon szabályokat, a melyek szerint az önmegfigyeléseket végezni kell. Ennek elmondása meghaladná ismertetésünk körét, de mivel nálunk is sokan vannak, kik felületesen a látszat szerint ítélve, miután magok még soha sem végeztek lélektani kísérleteket, azt tartják, hogy kísérletezés és labororium nélkül egészen meddő dolog volna a modern lélektannal foglalkozni, közlöm Cordesnek erre vonatkozó nézetét, mely a valódi tényállásnak egészen megfelel. «Magának a kísérleti lélektannak is sokkal nagyobb jelentősége van az önmegfigyelésre nézve, mint azt sokan felvenni, elismerni hajlandók. A megfigyelőnek pszichológiai fogalmai képezik az önmegfigyelésnek előfeltételeit. Az egyes ember pedig alkalmi belső észrevételekből, kapcsolatban a nyelvnek hagyományos szavaival, szokta képezni a maga lélektani fogalmain, vagy pedig költőknek, bölcsestesteknek alkalmi tanításáiból. Ha beismerjük, hogy a kísérleti lélektan az alapfogalmak képzéséhez szükséges anyagot tisztábban képes előállítani, mint a hogy az különben adva van, úgy világos lesz előttünk, mennyire megkönnyíti egyrészt az önmegfigyelést, másrészt mennyivel nagyobb valószínűséggel lehet számítani az önmegfigyelésből származó és tudományosan használható eredményekre, ha a megfigyelő a kérdés felállításában épűgy, mint a tényleges megfigyelésben a kísérleti lélektannak korrekt fogalmain alkalmazza, mint különben. Előzetes hamis fogalmakkal az önmegfigyelés sohasem juthat olyan eredményekhez, a melyeket egy lelki tényálladéknak általánosan érvényes, ellenmondás nélküli és érthető magyarázatához lehetne felhasználni. De a kísérleti lélektannak ezen gyümölcsseiben az is részesülhet, a kire nézve egyáltalában nincs meg, vagy csak szerény mértékben annak a lehetősége, hogy maga folytasson kísérleteket. Mert a kísérleteket és azoknak eredményeit szóval és képben oly pontosan lehet leírni, hogy távollévő is, ha nem is mint kísérletező, de mint néző résztvehet az illető kísérletekben.»

Miután így Cordes megállapította módszerét, anyagját két részre osztja. Először vizsgálja az önnevelésnek pszichikai feltételeit, mint

annak szükséges előzményeit, azután ismerteti magának az önnevelésnek folyamatait.

I. Az önmagunk nevelése nehéz dolog és csak bizonyos feltételek mellett lehetséges. Már az önmegfigyelést és az ezen alapuló önismeretet is csak a fejlődés magasabb fokán érvényesíthetjük. Valamint könnyebb másokat megismerni, mint saját magunkat, épúgy könnyebb nevelni is másokat. «Mert nevelés alatt az egyik embernek, a nevelőnek tevékenységét értjük, a melynek célja egy másik embernek, a nevelendőnek olyatén állandó befolyásolása, hogy az utóbbi lelkében a pszichikai folyamatok és az azoknak megfelelő külső cselekvések a nevelő eszményének feleljenek meg. Miután az önnevelésnél ez a kettő összeesik, arról csak az analogia útján beszélhetünk. Itt az egyik embernek tevékenysége nem vonatkozik egy másikéra, hanem a történés illető complexumának önmagunkból kell erednie, olyan erőkből, melyek saját személyünk fogalmához tartoznak és az a tevékenység saját magunkra vonatkozik, célja azon pszichikai jelenségeknek befolyásolása, melyek ismét saját Énünknek konstitutív tényezőit képezik. Az *önnevelés* szava jogosultságának alapját az a tény képezi, hogy itt is egy olyan tevékenységgel van dolgunk, a melynek célja saját lelki állapotainknak befolyásolása, irányítása egy előttünk lebegő eszmény szerint.»

Mik tehát az önnevelésnek feltételei? Az első az önismeret, vagyis hogy legyenek képzeleteink a saját lelki jelenségeink, gondolataink, érzelmeink, vágyaink, akarataink minőségéről, azoknak miként való tényleges és sajátos menetéről. Önmagunkra való figyelés, eszmélés alkalmával ezekben bizonyos egységre bukkanunk, a melyet az *Én* szóval fejezünk ki s a melyhez mindig sajátos érzés kapcsolódik: az ének érzelme.

Belátjuk, hogy egyéniségünket nem csak uralkodó gondolataink képezik, hanem uralkodó, újból és újból visszatérő vagy ismétlődő érzelmeink, hangulataink, törekvéseink is egyuttal. Hogy ezek aztán így vagy úgy mennek végbe, ilyenek vagy olyanok, annak okául testi pszichologiai alapot keresünk s ilyenül hajlamunkat, dispositioinkat tekintjük. Nekem például hajlamom van ilyen vagy olyan gondolkodás, érzés vagy cselekvésmódra stb. Hajlamainknak minősége aztán egyrészt az öröklött, másrészt a szokás útján szerzett tulajdonságoktól függ. Tehát arra az eredményre jutunk, hogy «minden individuum rendelkezik életének minden pillanatában személyes dispositióval sajátos pszichikai jelenségek iránt, a mely az öröklött hajlamnak és szerzett qualificationak az eredménye.» (17. lap.) Ebben aztán benne van az, hogy érzelmeinknek, gondolatainknak, akarásunknak minősége nemcsak öröklött hajlamainktól függ, hanem sok részben függ saját magunktól is. Saját magunk kvalifikálhatjuk magunkat bizonyos gondolkodás vagy cselekvésmódokra. Mi

önkényesen irányíthatjuk gondolataink, érzelmeink, akarásunk menetét, azért mondhatjuk, hogy akaratumk egyrészt *kötött*, másrészt *szabad*.

Azonban nem elég tudnunk azt, hogy lelki állapotaink tényleg minők, vagy hogyan mennek végbe, ha azokkal teljesen meg vagyunk elégedve, ha azokat jóknak tartjuk, ha azt valljuk, hogy *minden jól van úgy, a hogy van*, akkor megállapodunk. Nem vágyunk arra, hogy azokon változtassunk, hogy azokat irányítsuk, némelyeket érvényre emeljünk, más lelki jelenségeket elfojtsunk. Vagy ha nem is volnánk megelégedve, de ha nem ismerjük az azoknál jobbat, akkor sem tudunk mihez fogni. «ignoti nulla cūpido.» Azért az önnevelésnek egy másik szükséges feltétele az, hogy képzeink, fogalmaink legyenek a mieinknél jobb, magasabbra becsült, értékesebbnek tartott lelki történés módokról. Hogy legyen képzetünk helyesebb gondolkozás, érzés és cselekvésmódokról. Természetesen ez aztán összehasonlítást s a jobbnak értékelt után való vágyakozást tételez fel. Vagyis nekünk magunknak kell ismerni a mértéket, a mintát, az eszményt, a mely aztán törekvéseinknek képezheti célját. Itt már a phantásiának is szerepe lesz. De honnan meritjük ezen képzeinket? A forrást nem nehéz megjelölni. Tekintetbe jönnek itt: más személyek cselekvéseinek észrevételi vagy emlékezetbeli képzetei, ehez járulhatnak phantasiaképzetek, melyek az illető embereknek a felvett körülmények között a tapasztalás alapján valószínűnek tartott cselekvésére vonatkoznak; hagyományos életszabályok, melyek bizonyos cselekvésmódokból vonattak el; azután elvek, a melyekhez a megelőző nevelés vagy önnevelés juttatott bennünket stb. Szóval ezen a fokon már nemcsak azt vizsgáljuk, hogyan mennek végbe gondolataink, érzelmeink, cselekvéseink, hanem hogy hogyan kellene azoknak végbemenniök, hogy a felállított mintának, mértéknek, eszménynek megfeleljenek. A kiindulási pontot a cselekedetek képezik. Ezeket becsüljük meg anyagi vagy erkölcsi szempontból. De az erkölcsi becslésnél nemcsak a következményeket vesszük figyelembe, hanem a motivumokat, milyenekül az érzelmek, gondolatok, vágyak szolgálnak. Ezeknek alapját megint a dispositiok képezik. Hogy tehát mi is ne csak egyszer-kétszer, hanem állandóan úgy érezzünk, gondolkozzunk és cselekedjünk, hogy az a mértéknek, mintának, eszménynek megfeleljen, az azokhoz vezető dispositiok megszerzésére kell törekednünk. Vagyis az illető cselekvés, érzés és gondolkodás-módnak vérünkbe kell átmenni.

Ezen a helyen Cordes bővebben kiterjeszkedik az értékek becslésére és az értékérzelem keletkezésére, de enemű fejtegetései bátran melőzhetők, mert nem tartoznak szorosán a tárgyhoz.

Harmadik feltétele az önnevelésnek az ehhez való akarás. Ez a előbbi folyamatokban gyökerezik, mert ha ismerjük lelki állapotaink tényleges lefolyását és ismerjük az eszményt, amazzal elégedetlenek

vagyunk, ezt megvalósítani vágyunk — akkor már az akarat az önneveléshez igen közel van. Ezt a folyamatot is részletesen leírja és elemzi.

II. Művének második részében (31—50. lap) elemzi és ismerteti magának az önnevelésnek egyes phasisait, területeit. Az önnevelés vonatkozhatik értelmi, érzelmi vagy akarati jelenségekre szem előtt tartva mindig, hogy az egyes magasabb lelki jelenségeknek ez a szétválasztása önkényes és nem egészen felel meg a valóságnak, a mennyiben a képzetekhez a leggyakrabban érzelme is kapcsolódnak és hogy az intellektualis és emotionalis jelenségek egyuttal hozzátartoznak az akarat folyamatához is, mint annak motivumai, mozgatói. Mert Cordes szerint az akaratot nem pusztán képzetek, sem pusztán érzelme határozzák meg és irányítják, hanem a kettő együttvéve. Minden erkölcsi cselekvésnek főkövetelménye, hogy a cselekvőnek úgy azon külső tárgyakra, mint azon emberekről megfelelő képzelet legyenek, melyekre, illetve kikre cselekvése vonatkozik. A ki a dolgokat másképpen látja, mint a hogy a valóságban vannak, nem is tud azokkal korrektül bánni; a kinek ferde képe van a világról, ferdén is fogja magát abban viselni. Innen van aztán a lélektani megfigyelésnek és ismertetésnek is nagy jelentősége a tanítóra, nevelőre nézve. A fiatal tanító például általában értelmileg fejlettebbnek szokta képzelni a gyermekeket, mint a milyenek azok tényleg. Ez a helytelen képzet indítja őt aztán arra, hogy a maga feladatát könnyűnek tekintse, és a tanítvánnyal, a ki nem világosodott fel általa — igazságtalanul bánjék. Az önnevelőnek célhoz vezető eljárás módja az lesz, hogy az ilyen tárgyakra állandóan visszatérő képzeletéből és újból hozzámérje a közvetlen tapasztalás által nyújtott egyes jegyekhez és azokat így javítsa vagy próbálja ki; továbbá az, hogy szoktassa magát ahhoz, hogy a dolgokat minden előítélet nélkül engedje magára hatni. Példákat ennek ellenkezőjére nem nehéz a tanítás világából felhozni. Általában véve úgy a fogalmaknak, mint az ítéleteknek helyes képzése sok tekintetben akaratunktól függ és Cordes utmutatást ad arra nézve, hogyan kerülhetjük ki a tévedéseket. Fő, hogy ne legyünk előítéletesek s ne engedjük rokon- és ellenszenvünk által befolyásoltni ítéletünket.

Legfontosabb azonban az értelmi önnevelés terén az, hogy erkölcsi cselekvéseknek birtokára tegyünk szert. Ezt egyrészt úgy érhetjük el, ha a megközelítőleg hasonló cselekvéseknek képzeletét, melyekhez hasonló értékérzelme és értékítéletek kapcsolódtak, egy szerves csoportba foglaljuk s közös vonásukat egy elméleti szabályban, elvben fejezzük ki. Minden olyan cselekvés képzeletét hasonló értékítélet fogja követni, a melyek e csoportba tartozóknak látszanak még akkor is, ha az illető cselekvéseknek képzeletét még nem oly tiszták és minden tekintetben határozottak, hogy az ennek megfelelő értékérzelmet felkeltették volna. Az erkölcsi cselekvéseknek ilyenétén kifejlődését nagyban befolyásolja természetesen az er-

kölcsi szabályoknak, törvényeknek, alapelveknek hagyománya, a melyeket kezdetben bizonyos tekintélyeknek hatására fogadtunk el. Ezekhez is csatlakoznak érzelmek és egyes esetekre vonatkoztatva ítéletekhez is vezetnek, a melyek hasonlóak a saját értékítélleteinkhez. Az elveknek a gyakorlati cselekvésre nézve ugyanazon jelentőségük van mint a fogalmaknak és általános tételeknek a tudományos munkálkodásra nézve. Mint ez utóbbiak, úgy az elvek is ki vannak téve annak a veszélynek, hogy helytelenül képeztetnek vagy hamisan alkalmaztatnak. Az önnevelés éppen ezeknek tisztításán és megerősítésén munkálkodik, *egyrészt* közvetlenül elméleti belátás és megfontolás által, s éppen itt tűnik ki az othikával való foglalkozásnak haszna, *másrészt*: közvetve azon tényezőknek befolyásolása által, a melyek azoknak kifejlődését előmozdítják.

Másodszor az önnevelés emotionalis jelenségekre, az érzelmekre vonatkozhatik. Ismerni a jót nem elég, akarni és tudni is kell azt megvalósítani. Ismeretes dolog, hogy az ész sokszor tehetetlen a szenvedélyekkel szemben. Mert akaratunkat inkább ezek és vágyaink, hajlamaink, indulataink mozgatják. Szenvedélylyel szenvedélyt kell szembe állítani, a helytelennel, nemtelennel helyest és nemest, hogy amazt legyőzhessük. Azért a nemes érzelmeknek, szenvedélyeknek s az ezekre való állandó hajlamnak, dispositionnak önmagunkban való kifejlesztése még fontosabb, mint az értelemnek kibővítése. Cordes az érzelmeknek nagy tömegéből csak azokat emeli ki, a melyeknek jelentősége az önnevelésre nézve a legszembeszökőbb. Ezek három csoportba tartoznak: az érzéki érzelmek, a közérzés és az indulat csoportjaiba.

Itt csak olyan érzéki érzelmekről van szó, melyek az alacsonyabb-érzékekre érzeteihez fűződő, hevesebbek, erősebbek. Hogy ezek az érzéki érzelmek mennyire képesek képzeink egész menetét és elhatározásainkat befolyásolni, azt Cordes önmagán egy érdekes példával világítja meg. (L. 41. lap jegyzet.)

Az érzéki érzelmek majd jótékonyan, majd károsan hathatnak az önnevelésre. A káros érzéki érzelmeket ellensúlyozhatjuk és uralkodhatunk rajtuk. Ugyanis az érzéki érzelmeknek nagy intenzitása a legtöbb esetben ingerlő külső tárgyakkal áll konstatálható összefüggésben. Ha az ingerek, a melyekkel az érzéki érzelmek okozati viszonyban állanak, tisztán felismerhetők és külső akaratcselekvések által megszüntethetők, akkor ezt kell tennünk. Például eltávozzunk az ingerlő tárgy környezetéből vagy megváltoztatjuk életmódunkat stb. Ha ez lehetetlen vagy nem elegendő, szellemi ellensúlyozásról kell gondoskodnunk. Így mesterségesen idézzünk fel lelkünkben egyes képzeteket, a melyekhez érzelmek fűződhetnek s melyek az érzéki érzelmekhez fűződő képzetek negatív értékét még jobban képesek megvilágítani. Némileg például hozhatjuk fel Petőfit, ki az éhség és fáradság által ifjúságában okozott szenvedéseit

a jobb jövő képzeivel igyekezett ellensúlyozni, mikor neki is lesz meleg szobája, családja stb. Sokszor vallási képzetek alkalmasak erre. Vagy pedig olyan érzeteket keresünk fel, melyekhez másnemű érzelmek kapcsolódnak. Ilyen önnevelési eszközül szolgálhat a *művészet, különösen a zene.*

Az önnevelés szempontjából másodsor a közérzés bir nagyobb jelentőséggel. Közérzés alatt értjük azon összetett érzelmet, a mely külső és belső érzeteinkhez kapcsolódik, a melyben aztán érzéki jól vagy rosszullétünknek állapota kifejezésre jut. Régi tapasztalat, hogy a kedvetlen közérzés az összes lelki törtézésre deprimáló, akadályozó, a kedves pedig ingerlő, előmozdító befolyást gyakorolhat s ekként az önnevelést, a hol erkölcsi jellegű törtézésről (ézés, képzet, elhatározás) van szó, vagy segítheti vagy akadályozhatja. Azonban közvetve hathatunk a kellemetlen közérzésre is. Például ha kimerültek vagyunk, segít egy hosszabb alvás, ha kedvetlenek vagyunk, egy nagyobb séta. Sokszor segít a kedvetlenségen vagy szellemi tompultságon a levegőváltás, utazás vagy az életmódnak megváltoztatása stb.

Ugyanez áll végül az indulatra nézve is. Azok is vagy előmozdítják vagy hátráltatják az önnevelés munkáját. Különösen ez utóbbiaknak fékezése, elnyomása a fontos. Ennek meg vannak a módjai. Először is figyelniünk kell arra, hogy az indulat állapotában fontosabb elhatározásokat ne tegyünk, aztán hogy az indulattal szemben más helyesebb indulatot keltsünk lelkünkben, esetleg mesterségesen, és végül ha már magát az indulatot nem nyomhatjuk el, elfojthatjuk az abból folyó kifejező mozgásokat és ez által magát az indulatot is fogjuk gyöngíteni. Végül egyes indulatok ellen apróbb mesterséges eszközöket is alkalmazhatunk vagy külső szereket. Például kis büntetést szabhatunk magunkra, vagy például az indulati fölhevülésben hideg vizet használhatunk, mire például szolgálhat Tompa is, ki «Isten akaratja» című költeménye szerint azzal csillapítja a bánat által okozott szenvedélyes fölhevülését, hogy homlokát a sír hús gyepén nyugtatja. Miként a reggeli harmat felüldíti a tikkadt növényeket, akként száll az ő lelkére is béke, csend.

Végül az önnevelés vonatkozhatik az akarásra. Bár, ha az érzelmet és gondolkodást neveljük, ezzel fejlesztjük az akaratot is, mégis beszélhetünk akarati dispositiokról is, a mely a különböző embereknél nagyon különböző lehet. Miként az emberek különböző érzékenységgel bírnak az érzéki érzetek iránt és az egyik könnyebben hozható indulatba, mint a másik, épúgy az akarati elhatározások és azoknak kivitelére irányuló cselekvések az egyiknél könnyebben és gyorsabban keletkeznek mint a másikonál. A temperamentum szóval is az ingerlékenység iránt való különböző dispositiokat és a tudatjelenségeknek különböző gyorsaságát jelöljük. Az akarati elhatározások is gyorsabban vagy lassabban mehetnek

végbe a kellesténél. Erre kell már irányulnia az önnevelésnek. Továbbá az akarat energiájára nézve is nagyon különbözhetnek egymástól az emberek. Az akarat energiáját ama biztosság és szilárdság mutatja, melylyel valamely akarás az annak ellenszegülő motívumok ellenére megvalósul. Erősíthetjük az akarat energiáját az akarás határozottságának értékbecslése által, ellentétben az ingadozó akaratának becsülésével és ama szoktatás által, hogy kis dolgokat is alkalmilag nagyobb szempontok szerint fogjunk fel. Végül az önnevelés arra is vonatkozhatik, hogy figyelmünket önkényesen ráirányítsuk bizonyos kedvezőknek becsült lelki jelenségekre, ezeket önkényesen a tudat látáspontjába emeljük és ez által azokat erősítsük. Ilyen sokféle jelenségek irányítására vonatkozhatik az önnevelés. Ennek eredménye lesz aztán az, hogy mihelyt az alkalom kínálkozik, a mely cselekvést kíván, a nem erkölcsi cselekvésnek képzetei mindig csekélyebb értékben fognak fellépni, míg végre egészen elmaradnak. A *positívnek* értékelt cselekvés képzete akkor is uralkodó motívum marad, ha az értékézelem ama törvénynél fogva, hogy a szokás tompítja az érzelmek eredeti frissességét és mert már hiányzanak az ellentétes érzelmek — nem is lesz öntudatosná. Végül aztán ama phantásia-képzet is kimaradhat, a mikor aztán a külső viszonyoknak észrevételi képzetét közvetlenül követi az akarat cselekvés. Ez aztán már ösztönszerű jelleggel fog bírni. Az erkölcsi cselekvés az embernek vérévé vált és egészen természetesnek és magától értetődőnek tűnik fel.

Íme, milyen érdekes tartalma van a Cordes tanulmányának. Kíváncsinos, hogy ezzel minden tanító és nevelő az eredeti műből ismerkedjék meg, bár a tartalomnak lényeges és fontos elemeit mi is igyekeztünk kiemelni.

SZÉKELY GYÖRGY.

A hittudományi oktatás nyelvéről. *Irtta dr. Kiss János egyetemi tanár.* Budapest, 1899. Athenæum 22 l. Ára 20 kr.

A kérdés, melyet a budapesti tudomány-egyetem hittani karának egyik jeles tagja e füzetben alaposan és érdekesen tárgyal, régóta foglalkoztatja, úgy hazánkban mint a külföldön, az érdekelt köröket, a hittani főiskolák tanárait és a kath. egyház fejeit, — mert katolikus hittudományról van szó, a mit a szerző a címlapon, félreértések kikerülése végett, megjegyezhetett volna. Nálunk az egyetemen és az egyes papnevelőkben a tanítás nyelve a latin, — Francia-, Németországban és egyebütt túlnyomóan a hazai nyelv. Hisz még Ausztriában és Horvátországban is, a hol elvileg a latin nyelv van megállapítva, több tárgyat, főleg a gyakorlatiakat, német nyelven adnak elő. Legnemzetibb a theologiai tanítás Németországban, a hol az előadások mind német nyelven folynak.